

7. Пахман С.В. О значении личности в области гражданского права. Антология української юридичної думки. Т. 6. Цивільне право // За ред. Ю.С. Шемшученка. – К., 2003.
8. Ромовська З.В. Українське сімейне право : підручник / З.В. Ромовська. – К. : Правова Єдність, 2009. – 498 с.
9. Сводь законові Російської імперії. – Санкт-Петербург, 1912. – Том X, часть 1. Сводь законові гражданскихъ. – Кн. 1. О правах и обязанностях семейственных. – Издание 1900 г. – с. 1–33.
10. Нестерцова-Собакаръ О.В. Правове становище жінки на українських землях у складі Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. : дис. ... канд. Наук : спец. 12.00.01. – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / О.В. Нестерцова-Собакаръ – Харків, 2009. – 216 с.
11. Глиняний В.П. Правове становище заміжньої жінки від стародавнього до новітнього часу : дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / В.П. Глиняний. – Одеса : Одеська національна юрид. академія, 2002. – 434 с.
12. Кульчицький В.С. Історія держави і права України / В.С. Кульчицький, М.І. Настюк, Б.Й. Тищик. – Львів : Світ, 1996. – 296 с.
13. Нижник Н.С. Правовое регулирование семейно-брачных отношений в русской истории / Н.С. Нижник – СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – 272 с.
14. Иванов В. М. Історія держави і права України : навч. посіб. / В.М. Иванов ; [гол. ред. Н.М. Гайдук]. – К. : Атіка, 2003. – 416 с.
15. Гончаров Ю.М. Городская семья Сибири второй половины XIX – начала XX в. / Ю.М. Гончаров. – Барнаул : Изд-во АГУ, 2002. – 384 с.
16. Історія держави і права України: У 2 т. / [за ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка]. – К. : Ін Юре. – 2003. – Т. 1. – 656 с., Т. 2. – 580 с.
17. Онишко О.Б. Становлення і розвиток сімейного права Другої Речі Посполитої (1918–1939 рр.) : дис. ... канд. Наук : 12.00.01.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / О.Б. Онишко. – Львів, 2009. – 214 с.
18. Ковалевский М.М. Очерк происхождения и развития семьи и собственности : лекции, читанные в Стокгольмском университете : пер. с фр. / М.М. Ковалевский. – СПб.: Тип. Ю.Н. Эрлих, 1895. – 152 с.
19. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

НАЛИВАЙКО Л. Р.,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін (Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВІТВИЦЬКИЙ С. С.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін (Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

УДК 342.777:323.2 (477)

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В КОНТЕКСТІ КОНТРОЛЮ ГРОМАДЯН ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВИ

Статтю присвячено дослідженню проблем доступу до публічної інформації в контексті контролю громадян за діяльністю держави. З'ясовано, що можливість доступу громадян до публічної інформації щодо діяльності органів влади виступає одним з головних засобів здійснення контролю громадян за діяльністю владних структур.

Ключові слова: громадянське суспільство, державні органи, засоби масової інформації, демократична держава, публічна інформація, доступ до публічної інформації, контроль громадян за діяльністю держави, інформаційне законодавство, безпідставна відмова у наданні інформації, інформаційна культура.

Статья посвящена исследованию проблем доступа к публичной информации в контексте контроля граждан за деятельностью государства. Выяснено, что возможность доступа граждан к публичной информации о деятельности органов власти выступает одним из главных средств осуществления контроля граждан за деятельностью властных структур.

Ключевые слова: гражданское общество, государственные органы, средства массовой информации, демократическое государство, публичная информация, доступ к публичной информации, контроль граждан за деятельностью государства, информационное законодательство, безосновательный отказ в предоставлении информации, информационная культура.

The article investigates the problem of access to public information in the context of citizen control over the activities of the state. It was found that the ability of citizens to access public information about government activities constitutes one of the principal means of control over the activities of civil authorities.

Key words: civil society, governments, the media, and democratic state, public information, access to public information, citizens control over the activities of state information legislation, unfounded refusal to provide information, information culture.

Вступ. В умовах розвитку інформаційного суспільства власне інформація є не просто економічним, політичним і соціальним ресурсом, а й тим чинником, який визначає національну безпеку. Доступ до будь-якої інформації у сфері діяльності органів державної влади здатний ефективно вплинути на корупційну ситуацію в державі, яка нині набуває загрозливих масштабів для національної безпеки. У свою чергу, доступ до публічної інформації може сприяти відкритому та прозорому обговоренню всіх існуючих проблем через діалог між владою та громадянським суспільством.

Зазначена проблематика актуалізується зростанням недовіри громадян до органів державної влади і необхідністю кардинального переходу від закритості всіх гілок влади до відкритості, гласності та прозорості в їх діяльності. Тому дослідження, пов'язані з юридичним аспектом публічної інформації мають зараз особливу значущість, тим більше, якщо ця проблема пов'язана з правами людини, які на сучасному етапі державотворення України не лише займають привілейоване становище у формуванні правової, соціальної держави та громадянського суспільства, а й визначаються як чинник стратегії сталого розвитку держави та суспільства.

Постановка завдання. На сьогоднішній день та в найближчій перспективі питання доступу до публічної інформації матиме переважно глобальний характер. Ця обставина додатково підвищує вагомість вказаної проблематики та вказує на її як теоретичне, так і практичне значення.

Проблематику доступу до публічної інформації активно досліджують як зарубіжні, так і вітчизняні вчені: Є. Алексеева, О. Андрійко, В. Андрушко, А. Антопольський, О. Бандурка, Ю. Барабаш, А. Буханевич, Т. Бухтатий, В. Гарашук, І. Гнибіденко, Р. Головенко, О. Головій, С. Денисюк, О. Задков, В. Євдоченко, А. Колот, Д. Котляр, С. Лапін, О. Литвиненко, О. Лісіцина, Л. Наливайко, О. Нестеренко, О. Новікова, О. Олійник, І. Павлов, В. Паламарчук, О. Помазусь, І. Саліхов, Т. Слінько, С. Тарадай, Т. Тімербаєв, І. Фурман, Л. Хочь, В. Чубарук, Т. Шевченко, Е. Шеріл, С. Янішевський, О. Ярмонова та ін. Проте в межах юридичної науки ще не склалося однотайного та науково обґрунтованого підходу щодо доступу до публічної інформації, адже навіть прийняття нових законодавчих актів у зазначеній сфері залишило невирішеною низку теоретичних та практичних питань.

Результати дослідження. Громадський контроль розглядається у якості спроби подолання закритості структур, які створюють найбільшу загрозу правам особистості [1, с. 7]. Сформувані громадянське суспільство неможливо без розробки і застосування механізму контролю за органами держави. Наголошено, що саме обмін інформацією – це добре випробуваний засіб зміцнення довіри, здатний відновити довіру громадян до спроможності державних органів ефективно і продуктивно керувати своєю країною [2, с. 261]. Вільний доступ громадян до інформації є необхідним атрибутом сучасної демократії, тому інформація, створювана державними органами у всіх сферах і на рівнях, повинна бути доступною для населення, а будь-які офіційні заборони на такий доступ повинні особливим чином обґрунтуватися, стосуватися якомога меншої частини цієї інформації [3, с. 5]. Отже, доступ до публічної інформації та контроль за діяльністю державних органів можна визначити як взаємообумовлені, взаємопов'язані та взаємодоповнюючі процеси у розвитку громадянського суспільства, становленні правової держави, особливо в умовах світової глобалізації та євроінтеграції, розвитку інформаційного суспільства в Україні.

У праві демократичного суспільства важливо мати основу, яка забезпечувала б налагодження зворотних зв'язків між системою інститутів громадянського суспільства та державними органами. За-

соби масової інформації є дієвим каналом інформування суспільства про діяльність влади, а також інформування влади і суспільства про життя суспільства та його реакції на дії влади [4, с. 3]. Зауважимо, що засоби масової інформації у демократичному суспільстві та правовій державі повинні брати активну участь у державному будівництві, надавати позитивний вплив на суспільство [5, с. 414]. Забезпечення представникам засобів масової інформації та громадськості права на доступ до офіційних документів та права бути присутніми на засіданнях органів влади є гарантією політичної свободи, а також стимулює громадян до виконання обов'язків [6, с. 3].

Згідно з чинним законодавством доступ до інформації може забезпечуватись шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації: в офіційних друкованих виданнях; на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет; на інформаційних стендах та ін. Таким чином, необхідно підкреслити, що в доступі до публічної інформації та контролі громадян за діяльністю органів держави неабияку роль відіграють засоби масової інформації. Для успішного виконання функцій інститутами громадянського суспільства необхідно вдосконалювати діяльність засобів масової інформації, забезпечувати захист їх незалежності від надмірних впливів державних органів та впливових приватних осіб.

Для ефективного вирішення проблеми ініціювання розвитку громадянського суспільства неможливо обійтись без правового забезпечення відкритого доступу до інформації. Ще в перші роки незалежності України були закладені правові основи розвитку вітчизняного інформаційного законодавства. У 1992 році прийняті Закони України «Про інформацію» від 2 жовтня [7] та «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада [8], згодом прийнято Закони України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 року [9]; «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року [10]; «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 року [11]; «Про рекламу» від 3 липня 1996 року [12], «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23 вересня 1997 року [13], «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [14]. Розвиток вітчизняного інформаційного законодавства постійно доповнюється підзаконними нормативними актами [15; 16; 17; 18; 19], відповідно до яких держава створює умови для розбудови інформаційного суспільства в Україні. Однак у досліджуваній сфері все ж таки спостерігається недостатня нормативна забезпеченість, колізійність правових приписів та невідповідність деяких норм права сучасному розвитку суспільства. Одним із можливих варіантів усунення вказаних недоліків інформаційного законодавства стане прийняття Інформаційного кодексу України.

Безпосередня участь громадян у контролі за діяльністю органів державної влади, тотальна боротьба з корупцією не може існувати без реалізації права громадян на отримання інформації [20]. У цьому контексті необхідно зауважити, що Україна як правова держава проголосила право особи на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації також і на конституційному рівні (ч. 2 ст. 34) [21]. Основний Закон, крім безпосереднього закріплення права на інформацію, містить значну кількість норм, які можна розглядати як окремі аспекти правового регулювання зазначеного права (ст. 17, 31, 32, 34, 50, 92 Конституції України тощо). Необхідним також на конституційному рівні видається закріпити поняття «свобода масової інформації», оскільки саме представники засобів масової інформації своєю діяльністю забезпечують доступ громадян до необхідної інформації, в тому числі щодо роботи органів держави та прийнятих ними рішень.

Так, більшість демократичних країн у своєму національному законодавстві про доступ до інформації виходять із загальновизнаних міжнародних принципів права та міжнародних стандартів. Таку основу, і в Україні також, створюють Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року [22], Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [23], Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 року [24] та ряд інших міжнародних документів. Перераховані міжнародні акти є фундаментальними для удосконалення українського законодавства, яке регулює реалізацію права людини та громадянина на доступ до публічної інформації.

На сучасному етапі розвитку українського законодавства у сфері доступу до публічної інформації можливість отримання останньої полегшується наявністю Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року [25], який спрямовано на удосконалення принципів взаємовідносин держави та громадянина. Закон покладає позитивний обов'язок на публічну владу надавати інформацію, створювати відповідні умови для можливості реалізації права на інформацію, а також встановлює правові підстави та умови, лише за наявності яких це право може бути обмежено [26, с. 35].

Однією з головних новел Закону, у порівнянні з чинними раніше нормами інформаційного законодавства та зокрема Законом України «Про інформацію» (у новій редакції), є те, що у ньому вперше регламентовано визначення терміну «публічна інформація» – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених Законом «Про доступ до публічної інформації».

Важливе значення, для реального та рівного забезпечення доступу кожного до публічної інформації, мають норми Закону згідно яких інформація на запит надається безкоштовно та те, що, з часу прийняття вказаного Закону, до інформації з обмеженим доступом не належать відомості, які зазначені у декларації про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру. Отже, майнові декларації всіх державних службовців є публічними документами, доступ до яких має бути відкритим.

Необхідно підкреслити, що Законом України «Про доступ до публічної інформації» також спрощено процедури подання запитів і терміни отримання відповідей на них. Постановою Кабінету Міністрів України «Питання виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» в Секретаріаті Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органах виконавчої влади» від 25 травня 2011 року передбачено максимально спрощену процедуру подання запиту поштою, електронною поштою, телефоном чи факсом [27]. Так, понад 30 тисяч громадян, які звернулися із запитом до органів публічної влади, половина скористалася електронною поштою [28, с. 46].

З часу набуття чинності Законом України «Про доступ до публічної інформації», за даними Інституту масової інформації, у 20 разів зросла кількість інформаційних запитів від представників засобів масової інформації, які раніше надсилали запити відповідно до Закону України «Про інформацію» [29, с. 280].

У контексті дослідження цієї проблематики важливим видається акцентувати увагу на положення Закону, де визначаються суб'єкти парламентського контролю за дотриманням права людини на доступ до інформації (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України, народні депутати України); громадського контролю за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до публічної інформації (депутати місцевих рад, громадські організації, громадські ради, громадяни особисто шляхом проведення відповідних громадських слухань, громадські експертизи тощо); державного контролю за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до інформації (здійснюється відповідно до закону).

Таким чином, на рівні юридичного забезпечення в Україні фактично сформовано максимально спрощену процедуру доступу до публічної інформації, яка відповідає європейським стандартам, визначено механізм її реалізації, встановлено інформаційним законодавством види контролю, у тому числі громадський, що є значною перевагою та здобутком для формування інформаційного демократичного суспільства в Україні.

Не дивлячись на всі досягнення удосконаленого інформаційного законодавства, у процесі реалізації Закону України «Про доступ до публічної інформації» на практиці виникає чимало труднощів: організаційно-правових, матеріальних, кадрових тощо [30, с. 172].

Практика свідчить, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування фактично безпідставно відмовляють у наданні інформації, відносячи її до інформації з обмеженим доступом, неправомірно застосовують грифи обмеження доступу до інформації ДСК «для службового користування» тощо [31, с. 115].

За результатами моніторингу впровадження Закону «Про доступ до публічної інформації» експерти Центру політичних студій і аналітики виділяють наступні типові порушення, які перешкоджають правомірному доступу громадян до публічної інформації: ненадання відповіді органами влади на інформаційний запит, невчасно надана відповідь, відповідь на інформаційний запит надана не по суті або не в повному обсязі; органи влади не забезпечують повною мірою пасивний доступ до інформації (не створені реєстри публічної інформації, на сайтах не вивіщують проекти рішень тощо). Крім того, визначено п'ять закритих тем на місцевому рівні: місцеві бюджети та бюджетні видатки; державні закупівлі; рішення, що стосуються управління комунальною власністю та землями громад; озеленення територій та скорочення зелених насаджень; генеральні плани міст [28, с. 5]. У цьому контексті зауважимо, що відповідно до ч. 2 ст. 50 Конституції України «кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена», а також згідно з ч. 2 ст. 142 Основного Закону «територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби» та ч. 1 ст. 143 Конституції України «територіальні громади сіл, селищ і міст безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування ... затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання» [21]. В аспекті цього виникає питання, яким чином вказані суб'єкти можуть реалізувати свої конституційно регламентовані права, якщо вони не мають доступу до публічної інформації?

Отже, можна констатувати, що чиновники порушують не лише законодавчі акти у сфері доступу до публічної інформації, а й чинні конституційні положення. Це є свідченням про неготовність представників влади до переходу побудови своєї діяльності на принципах ефективності, відкритості

та прозорості. Тому актуальними залишаються питання формування інформаційної культури серед представників влади, підвищення фахової підготовки посадових та службових осіб, особливо увагу слід приділити юридичній відповідальності останніх за невиконання своїх прямих обов'язків, оскільки саме така діяльність (бездіяльність) державних службовців: по-перше, перешкоджає здійсненню громадського контролю; по-друге, є тим чинником, який стримує формування в Україні правової, відкритої держави та громадянського суспільства.

У наш час інформаційного суспільства та демократичного розвитку держави основною метою правового регулювання в інформаційній сфері є гарантування прав та свобод людини. Нагальним завданням є забезпечення дотримання чинного законодавства у сфері публічної інформації.

Після проведеного аналізу права на доступ до публічної інформації в контексті контролю громадян за діяльністю держави необхідно зазначити наступне:

1. Можливість доступу громадян до публічної інформації щодо діяльності органів влади виступає одним із головних засобів здійснення контролю за діяльністю владних структур. На сучасному етапі, незважаючи на наявні позитивні тенденції, практично докорінне оновлення законодавства про доступ до публічної інформації, проблема забезпечення законності і реалізації прав громадянина продовжує залишатися однією з найбільш актуальних проблем у сфері юридичної науки.

2. Сьогодні державно-правове регулювання доступу до публічної інформації в Україні не ґрунтується на чітко вибудованій науковій концепції і тому має цілий ряд вагомих недоліків, насамперед тому, що воно не передбачає ідею створення єдиного інформатизаційного комплексу. Розвиток наукових досліджень з нових сучасних позицій теоретичної розробки у сфері прав громадянина на публічну інформацію сприятимуть практичному вирішенню багатьох правових проблем.

3. Контроль громадян за діяльністю держави та доступ громадян до публічної інформації є взаємоумовленими, взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими процесами в розвитку громадянського суспільства, становленні правової держави, особливо в умовах світової глобалізації та євроінтеграції. За нинішніх умов інформаційного розвитку українського суспільства, в аспекті забезпечення доступу громадян до публічної інформації важливим суб'єктом є представники засобів масової інформації. Незалежні засоби масової інформації є неодмінною умовою формування громадянського суспільства та правової держави.

3. Правову основу інформаційного напрямку діяльності держави складають основоположні нормативно-правові акти інформаційного законодавства: Конституція України, закони, підзаконні нормативні акти та основоположні міжнародні документи, які весь час доповнюються та удосконалюються згідно з вимогами часу. Прийняття Закону України «Про доступ до публічної інформації» стало важливим кроком для законодавчого урегулювання права на інформацію та в забезпеченні прозорості і відкритості у діяльності органів державної влади, який за оцінкою вітчизняних та зарубіжних експертів, переважно, відповідає загальноєвропейським та європейським стандартам. Для формування розвиненої системи надання достовірної публічної інформації недостатньо тільки нормативно встановлених правил, потрібно забезпечити їх реалізацію і виконання. Необхідне вдосконалення механізму правового доступу до публічної інформації.

4. Актуальними залишаються питання формування інформаційної культури серед представників влади, настання їх юридичної відповідальності за невиконання своїх прямих обов'язків у сфері надання інформації.

Висновки. У контексті проведеного аналізу важливим видається запозичення зарубіжної практики надання громадянам публічної інформації в аспекті проведення останніми контролю за діяльністю органів державної влади.

Список використаних джерел:

1. Контроль за соблюдением прав человека в закрытых учреждениях России : сборник статей. – М. : Фолио, 2006. – 238 с.
2. Національні та міжнародні механізми фінансування громадянського суспільства. Міжнародні заходи зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством. – К. : Фенікс, 2011. – 336 с.
3. Тимербаев Т.А. Конституционное право граждан Российской Федерации на доступ к информации (региональный аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Тимербаев Тимурбек Афтахович. – Уфа, 2006. – 219 с.
4. Алхутова Г.А. Средства массовой информации в Российской Федерации: конституционно-правовые основы деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Алхутова Галина Алексеевна. – М., 2002. – 151 с.
5. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель : монографія / Л.Р. Наливайко. – Х. : Право, 2009. – 600 с.
6. Нестеренко О.В. Право на доступ до інформації в Україні: конституційно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Нестеренко Оксана В'ячеславівна. – Х., 2008. – 20 с.

7. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
8. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 листопада 1992 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.
9. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 червня 1993 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – Ст. 345.
10. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.
11. Про інформаційні агентства : Закон України від 28 лютого 1995 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – Ст. 83.
12. Про рекламу : Закон України від 3 липня 1996 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 39. – Ст. 181.
13. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23 вересня 1997 р. (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 50. – Ст. 302.
14. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України від 09 січня 2007 року // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
15. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади : Постанова Кабінет Міністрів України від 04 січня 2002 року // Офіційний вісник України. – 2002. – № 2. – С. 234. – Ст. 57.
16. Про парламентські слухання «Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова та цензура в Україні» : Постанова ВРУ від 24 жовтня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 46. – Ст. 351.
17. Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні : Постанова ВРУ від 01 грудня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 15. – Ст. 131.
18. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінет Міністрів України від 03 листопада 2010 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – С. 36. – Ст. 2945.
19. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 105.
20. Лутковська В. Відсутність діалогу з громадянським суспільством у питаннях доступу до публічної інформації – це виклик органам державної влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3576:2014-03-25-12-31-25&catid=14:2010-12-07-14-4426&Itemid=75.
21. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. // Офіційний вісник. – 2014. – № 19. – Ст. 583).
22. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
23. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
24. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 215.
25. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
26. Науково-практичний коментар до Закону України «Про доступ до публічної інформації». – К. : [б. в.], 2012. – 336 с.
27. Питання виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» в Секретаріаті Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органах виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 102.
28. Абетка з доступу до публічної інформації: навчально-методичний посібник / за ред. Д.М. Слизьконіс, В.В. Тарана; автори-укладачі: Р.В. Балабан та ін. – К. : Центр Політичних Студій та Аналітики, 2012. – 88 с.
29. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2013. – 576 с.
30. Садовська А.Л. Посилення гарантій права на доступ до публічної інформації в системі комунікацій між державою та громадянами / А.Л. Садовська // Актуальні проблеми державного управління. – 2013. – № 2. – С. 169–177.
31. Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України : монографія / за заг. ред. Ю.Г. Барабаша. – Х. : Право, 2013. – 272 с.

